

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНО-ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Визначивши орієнтир на входження в освітній і науковий простір Європи, Україна модернізує освітню діяльність в контексті європейських вимог, де у вищій педагогічній освіті пріоритетом є підготовка учителя, який усвідомлює свою відповідальність перед державою, здійснює власне професійне зростання, є творчою особистістю здатною до запровадження педагогічних технологій. В Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті актуалізується проблема підготовки педагогічних кадрів з високим рівнем культури, «кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, мобільності в освоєнні й упровадженні новітніх наукомістких та інформаційних технологій» [6].

Удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога за сучасними освітніми пріоритетами вимагає посилення мотиваційного компоненту розвитку географічного світогляду підростаючих поколінь, забезпечення наступності, диференційованості й цілісності на кожному етапі вивчення предмету «Географія». Закон України «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХ століття) [3], Державні стандарти початкової та базової і повної середньої освіти [4], навчальні програми з географії ставлять перед учителем завдання створити дитині умови для її максимально високого духовного, інтелектуального рівня та для розвитку життєвої компетентності.

Законом України «Про вищу освіту» визначено систему стандартів вищої освіти: державний стандарт, Галузеві стандарти вищої освіти та стандарти вищих навчальних закладів. Стандарти вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів. Вони також застосовуються з метою розроблення, упровадження та вдосконалення нормативної і навчально-методичної бази, що регламентує підготовку фахівців з вищою освітою.

Освітньо-кваліфікаційні вимоги до випускників вищих навчальних закладів у вигляді переліку здатностей та умінь вирішувати задачі діяльності регламентує освітньо-професійна програма (ОПП) підготовки бакалаврів напряму підготовки 6.040104 – «Географія» Галузевого стандарту вищої освіти. Саме ним визначено систему умінь вирішувати певні типові задачі діяльності при здійсненні виробничих функцій, які дозволяють вчителю на високому професійному рівні вирішувати педагогічні завдання по забезпеченню освітніх та виховних завдань, застосування різних наукових підходів використання навчально-ігрових технологій під час вивчення географії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слово «використання» навчально-ігрових технологій під час вивчення географії передбачає набуття

майбутніми вчителями педагогічних умінь здійснювати таку діяльність, що підтверджується баченням Г.Г. Ващенко ролі вчителя в організації ігрової діяльності: «дорослі повинні створювати умови, за яких діти могли б вільно брати участь у грі; тактовно орієнтувати гру в корисний для них напрям та навчати їх нових ігор» [2, с. 348]. Тому варто зупинити увагу на співвідношенні професійних умінь пов'язаних з навчально-ігровими технологіями та функцій вчителя географії.

Питання педагогічних умінь досліджували О. Абдулліна, В. Бондар, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Савченко, В. Сластьонін та ін. [1; 5; 7]. Український педагогічний словник визначає вміння як спосіб дії, який ґрунтується на сукупності знань та здібностей і свідомо реалізується вчителем у професійній діяльності [8].

Формулювання цілей статті. Мета даної статті полягала у проведенні аналізу практики професійної підготовки майбутніх вчителів до використання навчально-ігрових технологій у процесі вивчення географії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Таким чином, розглядатимемо педагогічне вміння як одиницю аналізу професійної діяльності вчителя, що виступає параметром вирішення педагогічних завдань. Основні вимоги до вчителя географії, зокрема, до використання ним навчально-ігрових технологій, у вигляді переліку професійно необхідних умінь відповідно до професійних функцій ми розподілили таким чином.

Організаційна функція передбачає вміння вчителя здійснювати організаційно-методичне забезпечення уроків та позакласної роботи з географії з використанням навчально-ігрових технологій; надавати методичну допомогу всім учасникам ігор щодо їх організації і проведення; оцінювати навчальну діяльність учнів; організовувати ігри різного рівня складності (класифікаційні, некласифікаційні, за шкільною програмою, позашкільні); встановлювати тісну співпрацю з батьками учнів, використовуючи різні форми такої співпраці; передбачати близькі і далекі результати впровадження у навчально-виховний процес навчально-ігрових технологій; приймати адекватні рішення в нестандартних ситуаціях, що виникають при проведенні нестандартного заняття; контролювати власну діяльність і керувати своїми емоціями при взаємодії з учнями, колегами, батьками; створювати матеріально-технічну базу для забезпечення процесу гри.

Навчальна. Ця функція передбачає вміння вчителя формувати мотивацію до навчальної діяльності, використовуючи різноманітні навчально-ігрові технології при проведенні різних форм занять; використовувати різноманітні методичні прийоми, що активізують пізнавальну діяльність учнів на занятті; реалізувати міжпредметні зв'язки; застосовувати сучасні методики оцінювання знань під час проведення різних форм занять з географії, а також підсумкового оцінювання, керуючись програмовими і нормативними документами, застосовувати ефективні методи заохочення, з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

Виховна функція передбачає виховання моральних якостей та позитивних рис характеру особистості під час гри: патріотизм, дружба, колективізм, гуманізм,

взаємодопомога тощо; трудових навичок і вмінь; різнобічний розвиток вольових якостей, необхідних у ігровій діяльності, яка трансформується на повсякденне життя; формувати потребу самовиховання, самовдосконалення і самовизначення.

Комунікативна. Володіти культурою мовлення, засобами вербального і невербального спілкування і використовувати їх в процесі гри; управляти своїм емоційним станом, оцінювати свою працю, свій стиль роботи, аналізувати свій досвід, порівнювати його з досвідом інших учителів та переймати передовий педагогічний досвід у використанні навчально-ігрових технологій.

Дослідницька функція передбачає надбання вчителем умінь враховувати вікові та індивідуальні особливості школярів у підборі виду гри на занятті; здатність до імпровізації, конструювання, раціоналізаторства, винахідництва.

Розвивальна. Вміти визначати місце навчально-ігрової технології на окремому уроці та в системі суміжних занять; Ставити і реалізовувати педагогічну мету, що полягає у розв'язанні навчально-виховних завдань, при проведенні різних форм ігрових занять.

Контрольна. Контролювати параметри ігрової діяльності під час заняття, а також уміло регулювати їх; робити висновки про якість і ефективність заняття (аналіз й самоаналіз доцільності й рівня використання навчально-ігрових технологій).

Отже, основу у формуванні професійно компетентного вчителя у використанні навчально-ігрових технологій займає організаційна функція. Вона включає такі професійні уміння: організаторські, конструктивні, гностичні. Невід'ємною складовою професійної діяльності вчителя є уміння дослідницького характеру, розвивальні та інші, що мають важливе значення. Співвідношення професійних умінь пов'язаних з навчально-ігровими технологіями та функцій вчителя географії, на нашу думку, характеризується так: організаційна – 32%, навчальна – 28%, виховна – 11%, комунікативна – 9%, дослідницька 8%, розвивальна – 7%, контрольна – 5%.

Основоположними принципами роботи в загальноосвітніх навчальних закладах є диференціація та індивідуалізація навчання і виховання учнів. Аналіз нормативних документів і досвіду роботи з впровадженням навчально-ігрових технологій в практичній діяльності загальноосвітньої школи та підготовки вчителів географії засвідчив, що виникає потреба надати педагогові вмінь диференційованого впливу, що базується на знаннях особливостей особистості кожного школяра, його розумових і фізичних можливостей. Труднощі, які виникають перед учителями характеризуються тим, що їм важко доцільно вибрати гру (відповідно віку, завдань на уроці та системи уроків), підібрати варіанти ускладнення гри, які визначають основні лінії розвитку і поведінки особистості; регулювати навантаження у процесі проведення гри, що забезпечує ефективність її впливу на особистість.

Як вже зазначалося гра – є дієвим засобом виховання та навчання, яка виконується за бажанням учнів, хоча вимагає значного напруження від учасників. Їх позитивом є і багаторазове повторення навчального матеріалу, що вимагає наявності у вчителя географії уміння формувати мотивацію до навчальної діяльності та використовувати адекватні засоби і методи навчання. Разом з цим,

важливим професійним умінням ми виділили уміння об'єктивно оцінювати навчальну діяльність учнів під час проведення різних навчально-ігрових технологій, адже некомпетентне оцінювання призводить до недотримання правил гравцями, наслідками якого є порушення дисципліни і навіть зникнення бажання вчитися.

Зміст навчальних програм з географії містить завдання на використання педагогічних технологій, але не забезпечує критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів з цього виду діяльності, що суперечить навчальній функції, яка професійно необхідними уміннями вчителя визначає: уміння використовувати сучасні методики і технології оцінювання знань під час проведення різних форм занять.

Підкреслюємо, що до проблемних питань навчання географії відноситься й слабе матеріально-технічне забезпечення, коли через брак коштів недостатньо вживається заходів щодо зміцнення матеріальної бази загальноосвітніх навчальних закладів (забезпечення навчальними, ігровими, технічними засобами навчання тощо). Тому вчителю необхідно володіти вмінням створювати матеріально-технічну базу для забезпечення процесу впровадження навчально-ігрових технологій та використовувати наявне шкільне обладнання. Ігри з власноруч створеним інвентарем та обладнанням викликають у школярів зацікавленість до занять, створюють позитивний настрій, повагу до вчителя.

Отже, підготовка майбутніх учителів географії має бути спрямована на формування специфічних знань, умінь та навичок, що відображають особливості стану і розвитку їхньої професійної діяльності, тобто фахівця здатного до творчості, самовдосконалення і містити в собі як традиції, притаманні вітчизняній освіті, так й інновації, що забезпечують високий рівень можливостей на сучасному ринку праці – сформованість професійної компетентності.

Зокрема, аналіз навчальних та робочих програм показав, що в змісті географічних дисциплін недостатньо відображена робота з впровадження педагогічних технологій, не забезпечений широкий зв'язок теоретичних знань із практикою, що знижує рівень професійної компетентності майбутніх учителів географії у їх використанні. Крім того, вивчаючи поняття, якими оперує конкретна навчальна дисципліна, студент має оволодіти їх синтезом з різних навчальних предметів так як знання географічних понять є основою ігрової діяльності учнів різних класів.

Опитування студентів проводилося на природничо-географічних факультетах УДПУ, ВДПУ, МДПУ, П-ХДПУ на предмет їх оволодіння знаннями змісту та особливостей навчально-ігрових технологій під час вивчення навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки.

Під час аналізу результатів опитування студентів встановлено, що на запитання «Чи знаєте Ви що таке педагогічна технологія, її види?» лише 20% опитуваних відповіли ствердно. Саме це студенти четвертого курсу, які вивчили більшість навчальних дисциплін напряму підготовки 6.040104 «Географія» і фрагментарно ознайомилися з проведенням деяких педагогічних технологій під час короткотривалої пропедевтичної практики на третьому курсі. Також до цієї групи віднесено студентів п'ятого курсу (30%), які були на

заняттях, де викладачі використовували педагогічні технології, а під час педагогічних практик їм вдалося побачити такі технології в дії. На жаль низький показник магістрантів (лише 35%) свідчить про недостатню увагу викладачів до використання педагогічних технологій на даному освітньо-кваліфікаційному рівні. У середньому лише 28,3% студентів-географів знають що таке педагогічна технологія і навіть називають деякі її види.

Ще більше проблем викликало питання «Чи знаєте Ви що таке навчально-ігрова технологія?». Лише 20% всіх опитуваних студентів дали ствердну відповідь, що пояснюється відсутністю в робочих навчальних програмах такої теми лекції, практичної роботи і навіть форм, методів чи технологій навчання для забезпечення проведення занять. На запитання «Чи брали ви участь у розробці й проведенні навчально-ігрових технологій?» тільки 10 % опитаних вказали на безпосередню участь, 90% – не брали участі в подібних заходах. На запитання «Чи проводилися ігри на практичних чи лабораторних роботах?» лише 16,6% опитаних відповіли ствердно. На запитання «Чи потрібно проводити ігри на уроках географії в загальноосвітній школі?» 43,3% відповіли позитивно, 90% уникали такої роботи. На запитання «Чи потрібна глибока методична підготовка до проведення ігор?» 31,6% повідомили, що це необхідний елемент у впровадженні навчально-ігрових технологій на уроках географії, 68,4% стверджували, що проводити гру з дітьми можна і без підготовки. На запитання «Чи вдалося Вам виконати роль організатора гри під час педагогічної практики?» 23,4% опитуваних дали позитивну відповідь, але найбільшу кількість з цієї групи студентів склали п'ятикурсники, які пройшли декілька видів педагогічних практик і мали можливість виконати такі дії. Відповідаючи на питання анкети, студенти підкреслили, що не вважають себе достатньою мірою підготовленими до застосування ігрових технологій, понад 18,3% студентів вибрало варіант відповіді «готові, але не повністю» і 81,6% - варіант «скоріше не готові». Для успішної підготовки до застосування навчально-ігрових технологій, на думку студентів, їм не дістає власного досвіду участі в іграх на заняттях з фахових дисциплін, а також особистого досвіду застосування навчально-ігрових технологій при проведенні уроків географії в період практики. Досить бідний у студентів також досвід спостереження за застосуванням навчально-ігрових технологій в освітньому процесі шкіл: 55% студентів жодного разу не спостерігали використання гри на уроках. Тільки 45% студентів спостерігали ігри та ігрові ситуації на уроках географії (насамперед, комп'ютерні ігри) і самі застосовували елементи гри в періоди педагогічних практик. Аналіз відповідей на поставлені запитання показав, що більшість опитаних, не знають види педагогічних технологій і, зокрема, навчально-ігрових, не брали участь у підготовці і використанні навчально-ігрових технологій в навчально-виховному процесі з різних причин: небажання «гратися»; відсутність організації такої діяльності у більшості шкіл; незнання змісту навчально-ігрових технологій і тому виникнення страху перед їх проведенням. Під час бесіди зі студентами прозвучали і такі аргументи як «під час навчання в університеті заняття з організації ігор не проводилися»; «не використовував у практичній діяльності – не мав відповідної підготовки»;

“щодо використання навчально-ігрових технологій – то таких занять не проводилось, спецкурси не читались у ВНЗ”.

Висновки. Таким чином, як зазначалося вище, формування особистості майбутнього вчителя географії, професійно підготовленого до застосування педагогічних технологій здійснюється під час навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, з обов’язковим засвоєнням суті, цілей, задач, форм та методів їх застосування в школі. Під час проходження педагогічної (виробничої) практики в загальноосвітній школі майбутні вчителі мають можливість показати свої знання та вміння організувати та впроваджувати навчально-ігрові технології, але не завжди є підготовленими до такого виду діяльності, не знають організаційних форм і методів навчально-виховного процесу, під час яких можна отримати знання та навички для проведення означених заходів, сформувані відповідні мотиви, не володіють методологічними засадами впровадження педагогічних технологій, практичної діяльності, технологічних, організаційних та методичних аспектів.

Головною причиною такого становища є те, що студенти слабо володіють методами, прийомами і засобами включення цих питань у зміст уроку, відповідно і використання їх на практиці під час позакласних заходів, що потребує поглиблення та знаходження нових форм, методів, засобів підготовки майбутнього вчителя географії до впровадження навчально-ігрових технологій в загальноосвітній школі.

В подальшому плануємо виділити методологічні підходи до підготовки майбутнього учителя географії. Та визначити основні характеристики підготовки майбутнього учителя до впровадження навчально-ігрових технологій у процесі вивчення географії.

Література

1. Абдуллина О. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О. Абдуллина. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Ващенко Г. Твори. – Том 4: Праці з педагогіки та психології. / Г.Ващенко. – К. : Школяр-Фада ЛТД, 2000. – 416 с.
3. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.
4. Державний стандарт базової і повної середньої освіти: затверд. постанов. Каб. Мін. України від 14 січня 2004 р. // Освіта України. – 2004. – №5. – С. 1-13.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 308 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (Проект) // Освіта України. – 2001. – № 29. – 18 липня. – 16 с.
7. Слостенин В. А. Профессионально-педагогическая подготовка учителя / В. А. Слостенин, А. И. Мищенко // Сов. педагогика. – 1991. – №10. – С. 79-84.
8. Український педагогічний словник [уклад. С. У. Гончаренко]. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

Анотація

Запорожець Л.М.

Аналіз практики професійної підготовки майбутніх вчителів до використання навчально-ігрових технологій у процесі вивчення географії.

У статті представлено аналіз практики професійної підготовки майбутніх вчителів до використання навчально-ігрових технологій у процесі вивчення географії. Розглянуто педагогічне вміння, як одиниця аналізу професійної діяльності вчителя, що виступає параметром вирішення педагогічних завдань. Визначено перелік професійно необхідних умінь відповідно до професійних функцій вчителя географії. Виділено організаційну функцію, як основу у формуванні професійно компетентного вчителя, у використанні навчально-ігрових технологій.

Аннотация

Запорожец Л.Н.

Анализ практики профессиональной подготовки будущих учителей к использованию учебно-игровых технологий в процессе изучения географии.

В статье представлен анализ практики профессиональной подготовки будущих учителей к использованию учебно-игровых технологий в процессе изучения географии. Рассмотрено педагогическое умение, как единица анализа профессиональной деятельности учителя, в качестве параметра решения педагогических задач. Определен перечень профессионально необходимых умений в соответствии с профессиональными функциями учителя географии. Выделено организационную функцию, как основу в формировании профессионально компетентного учителя, в использовании учебно-игровых технологий.

Abstract

Zaporozhets Lesya

Analysis of training future teachers to use educational and gaming technology in the study of geography.

The article presents an analysis of the practice of training future teachers to use educational and gaming technology in the study of geography.

Improving the training of future teachers for modern educational priorities requires strengthening the motivational component of geographical outlook of future generations to ensure continuity, differentiation and integrity at every stage of the study of the subject "Geography".

We consider pedagogical skills as the unit of analysis of teacher professional acting parameter solving educational problems. Basic requirements for teachers of geography in particular to the use of the educational and gaming technology, in the form of a list of professional skills required in accordance with professional features we distributed as follows: organizational, educational, communication, research, developing and monitoring functions.

Analysis of regulations and experience with the introduction of educational and entertaining technologies in practice and training of secondary school teachers of geography showed that there is a need for teacher skills differentiated impact based on knowledge of each individual student, his mental and physical capabilities.

Preparing future teachers of geography should be directed to the formation of specific knowledge and skills that reflect the peculiarities of the situation and development of their professional activity, that is capable of professional work, self-improvement and include both traditions inherent in national education, and thus innovation, providing high capacity on the market - the formation of professional competence.

Thus, the formation of future teachers of geography, professionally trained to use pedagogical techniques performed during the educational process in higher education, with the obligatory assimilation effect, goals, objectives, forms and methods for their use in school.

Ключові слова: навчально-ігрові технології, професійна підготовка, професійна діяльність, педагогічні завдання, професійні уміння, професійні функції, професійно компетентний вчитель.

Ключевые слова: учебно-игровые технологии, профессиональная подготовка, профессиональная деятельность, педагогические задачи, профессиональные умения, профессиональные функции, профессионально компетентный учитель.

Key words: educational games technology, training, professional activities, pedagogical objectives, professional skills, professional features, professionally competent teacher.